

seria
BEZDROŻA
CLASSIC

Bezdroża

Gruzja

Magiczne Zakaukazie

mistrzowska
ochrona **ERGO**
HESTIA

Autorzy przewodnika: Krzysztof Dopierała, Krzysztof Kamiński

Współpraca: Szymon Opryszek (*Abchazja*, uzupełnienia w opisach Megrelii, Swanetii i Raczy-Leczchumi), Ewelina Rzeszódka (uzupełnienia w rozdziałach wstępnych i opisach regionów), Magdalena Paluchowska (uzupełnienia w rozdziałach wstępnych i opisach atrakcji turystycznych), Maciej Żemojtel (uzupełnienia w opisie Tbilisi oraz podrozdziałach *Tuszetia* i *Chewsuretia*, opis trekkingu z Omalo do Szatili), Dorota Kocurek (podrozdział *Historia* – na podstawie książki *Gruzja* Wojciecha Materskiego), Olga Mielnikowa i Anna Michalska (tłumaczenia z języka rosyjskiego)

Aktualizacja: Regina Skibińska

Redaktor prowadzący: Maciej Żemojtel

Redakcja: Gabriela Niemiec

Źródło pochodzenia danych kartograficznych:

© OpenStreetMap contributors; www.opendatacommons.org/licenses/odbl

Zdjęcie na okładce: Cerkiew Cmindasameba u stóp Kazbeku, fot. © magdalena.paluchowska.com | Depositphotos.com

Projekt okładki: hotmedia Jan Paluch

Skład: Jan Szczurek

Wszelkie prawa zastrzeżone. Nieautoryzowane rozpowszechnianie całości lub fragmentu niniejszej publikacji w jakiegokolwiek postaci jest zabronione. Wykonywanie kopii metodą kserograficzną, fotograficzną, a także kopiowanie książki na nośniku filmowym, magnetycznym lub innym powoduje naruszenie praw autorskich niniejszej publikacji. Wszystkie znaki występujące w tekście są zastrzeżonymi znakami firmowymi bądź towarowymi ich właścicieli.

Autorzy oraz wydawnictwo Helion dołożyli wszelkich starań, by zawarte w tej książce informacje były kompletne i rzetelne. Nie biorą jednak żadnej odpowiedzialności ani za ich wykorzystanie, ani za związane z tym ewentualne naruszenie praw patentowych lub autorskich. Autorzy oraz wydawnictwo Helion nie ponoszą również żadnej odpowiedzialności za ewentualne szkody wynikłe z wykorzystania informacji zawartych w książce.

Wydawnictwo Helion

ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice

tel.: 32 2309863

e-mail: redakcja@bezdroza.pl

księgarnia internetowa: <http://bezdroza.pl>

Drogi Czytelniku!

Jeżeli chcesz ocenić tę książkę, zajrzyj pod adres:

<http://bezdroza.pl/user/opinie/?begru2>

Możesz tam wpisać swoje uwagi, spostrzeżenia, recenzję.

Wydanie II

ISBN: 978-83-283-4006-0

Copyright © Helion, 2018

- **Kup książkę**
- **Poleć książkę**
- **Oceń książkę**
- **Księgarnia internetowa**
- **Lubię to!**
- **Nasza społeczność**

Krzysztof Dopierała
Krzysztof Kamiński

Gruzja

Magiczne Zakaukazie

*Spulchnię ziemię na zboczu i pestkę winogron w niej złożę.
A gdy winnym owocem gronowa obrodzi mi wić,
Zwołam wiernych przyjaciół
i serce przed nimi otworzę...
Bo doprawdy – czyż warto inaczej na ziemi tej żyć?*

Bulat Okudźawa, *Pieśń gruzińska*
tłum. Andrzej Mandalian

Kup książkę

Poleć książkę

Niezbędnik turysty

zawsze pod ręką

Polskie placówki dyplomatyczne

Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w Gruzji, Tbilisi,
ul. Zubalaszwili 19, ☎ +995 322 920398, @ www.tbilisi.msz.gov.pl, 🕒 pn.–pt. 9.00–17.00

Elektryczność

W gniazdkach sieci elektrycznej płynie prąd o napięciu 220 V i częstotliwości 50 Hz, przejściówki nie są potrzebne.

Przelicznik walut*

uzupełnij aktualny kurs

1 GEL = 1,43 PLN = _____ PLN

1 GEL = 0,34 EUR = _____ EUR

1 GEL = 0,42 USD = _____ USD

1 PLN = 0,70 GEL = _____ GEL

1 EUR = 2,94 GEL = _____ GEL

* wg CoinMill.com z dnia 10.04.2018

Ważne telefony

W Gruzji funkcjonuje jeden uniwersalny numer alarmowy ☎ **112**, który służy do wzywania pomocy we wszystkich nagłych wypadkach.

Numery kierunkowe

Do Polski: **+48**

Do Gruzji: **+995**

Do Abchazji: **+840**

Strefa czasowa

W Gruzji obowiązuje jedna strefa czasowa UTC+4 godz., bez zmiany czasu z letniego na zimowy. Wlatując do Tbilisi z Warszawy, należy więc przestawić zegarki o 2 godz. lub 3 godz. do przodu, w zależności od aktualnego czasu obowiązującego nad Wisłą.

Przepisy drogowe

- Polskie prawo jazdy jest powszechnie uznawane i nie ma potrzeby legitymowania się dokumentem w wersji międzynarodowej.
- Gruzja nie należy do Systemu Zielonej Karty, zatem przed wjazdem do tego kraju należy wykupić graniczne ubezpieczenie OC. W przypadku jakichkolwiek roszczeń będących skutkiem zdarzenia z udziałem pojazdów na terenie Gruzji można zwrócić się wyłącznie i bezpośrednio do gruzińskiego zakładu ubezpieczeń, w którym ubezpieczony był sprawca zdarzenia.
- Według danych MSZ, przy wjeździe samochodem osobowym nie będącym własnością kierującego, wymagane jest posiadanie umowy w formie aktu notarialnego (użyczenie, najem) przetłumaczonej na język gruziński zawartej między właścicielem a użytkownikiem pojazdu.
- Dopuszczalna prędkość na gruzińskich drogach to 60 km/godz. w terenie zabudowanym i 80 km/godz. w terenie niezabudowanym.

Kup książkę

Poleć książkę

Turystyczny savoir-vivre

- Należy pamiętać o odpowiednim stroju podczas odwiedzin w cerkwiach oraz monasterach. Do reguły należą długie spodnie lub spódnice, niekiedy panie będą poproszone o zasłonięcie chustą włosów oraz ramion.
- Większość Gruzinów jest mocno przywiązana do Europy oraz pochodzących z niej wartości, a przed budynkami wielu urzędów wiszą flagi Unii Europejskiej. Warto uszanować to poczucie przynależności, nawet jeśli się z nim nie zgadzamy.
- W bardziej tradycyjnych częściach kraju (np. Swanetii) nie należy obnosić się z publicznym okazywaniem uczuć. Wśród lokalnych mieszkańców może budzić to niesmak. Duże ośrodki miejskie (szczególnie Tbilisi i Batumi) są w tych kwestiach bardziej liberalne.
- Gruzini są znani ze swojej gościnności. Jeśli zostaniemy zaproszeni na posiłek do restauracji, zapraszający z pewnością będzie nalegał na uiszczenie przez siebie całego rachunku. Opieranie się tej propozycji może być uznane jako niegrzeczne.

Przydatne języki

- angielski (głównie w Tbilisi i Batumi, wśród młodego pokolenia; władają nim również pracownicy centrów informacji turystycznej)
- rosyjski (głównie wśród starszych osób; ze względu na napięte stosunki dyplomatyczne z Rosją mniej rozpowszechniony wśród młodzieży)
- armeński i azerski (ze względu na zamieszkujące kraj mniejszości narodowe)

Kup książkę

Zagrożenia

- **W miastach:** przestępczość pospolita (nie większa niż w dużych miastach europejskich); należy zachować ostrożność po zmroku oraz w zatłoczonych środkach komunikacji miejskiej.
- **Na drogach:** zły stan nawierzchni (zwłaszcza poza głównymi trasami); brawurowa jazda miejscowych kierowców, wałęsające się po drogach zwierzęta hodowlane.
- **W górach:** gwałtowne zmiany pogody, trudny teren, duże odległości, słabe oznakowanie ścieżek, agresywne psy pasterskie.
- **Samotne kobiety** narażone są na zaczepki, powinny też zachować ostrożność przy korzystaniu z taksówek.
- MSZ odradza podróżowanie po **Abchazji i Południowej Osetii**.

Przydatne zwroty

1 erti	5 chuti	9 cchra
2 ori	6 eqwsky	10 ati
3 sami	7 szwidi	100 asy
4 otchi	8 rva	1000 atasy

Dzień dobry.....	Gamardzioba
Dobry wieczór.....	Saghamo mshwidobisa
Do widzenia.....	Nachwamdis
Dobranoc.....	Dzilyl nebis
Dziękuję.....	Didi madloba
Nie rozumiem.....	Ar mesmis
Gdzie jest...?	Sad aris?
Ile to kosztuje?.....	Ra ghirs?
Pomocy!.....	Gwiszwelet!
Czy może mi Pan / Pani pomóc?	Szegdidzliat
	rom damechmarot?
Tak / nie	Ki / ara

Poleć książkę

Zobacz koniecznie

1 Tbilisi

Największe miasto Gruzji już dawno przestało być prowincjonalną stolicą jednej z radzieckich republik. Współcześnie to kosmopolityczny ośrodek, który śmiało można nazwać centrum całego Zakaukazia. Położone na szlakach kupieckich łączących świat Zachodu z Bliskim Wschodem przez stulecia kształtowało swój eklektyczny charakter, którego wizytówką jest dziś pięknie odnowiona starówka. Więcej zob. s. 76.

© connect | Depositphotos.com

2 Gruzińska Droga Wojenna

Szlak stanowiący wrota Kaukazu od wieków był obiektem pożądania wszystkich, którzy pragnęli zdobyć tutaj wpływy. Sceneria drogi prowadzącej w kierunku miasta Kazbegi (dzisiaj: Stepancminda) należy do najbardziej widowiskowych w Gruzji, a położona u stóp góry Kazbek cerkiew Cmindia Sameba często występuje jako niepisany symbol kraju. Więcej zob. s. 113.

© syresen | Depositphotos.com

Kup książkę

Poleć książkę

3 Monaster Dawid Garedża

Wizyta w tym położonym tuż przy granicy z Azerbejdżanem kompleksie klasztornym daje możliwość ujżenia rozciągającej się po azerskiej stronie bezkresnej półpustyni. Atrakcją są tu kościoły skalne ze świetnie zachowanymi malowidłami, a w pobliskiej wiosce Udadno czeka nas rodzimy akcent – położony pośród nagich wzgórz hostel prowadzony przez Polaków. Więcej zob. s. 228.

4 Kutaisi i okolice

Stolica regionu Imeretii wzmacnia swój turystyczny wizerunek, od kiedy w jej pobliżu otwarto popularny port lotniczy. Objęta ochroną UNESCO katedra Bagrati to najważniejszy zabytek miasta, lecz wiele innych skarbów kryją też jego okolice. Monaster Gelati, Jaskinia Prometeusza i nieodległe kaniony – jak Okace i Martwili – to wybrane propozycje terenowych wycieczek. Więcej zob. 140.

Jaskinia Prometeusza

© volare2004 | Depositphotos.com

5 Ushguli

Najwyżej położona kaukaska wioska (do 2200 m n.p.m.) leży u stóp potężnego szczytu góry Szchara. Jak w całym regionie Swanetii, w jej krajobrazie dominują kamienne wieże obronne, które na tle zieleni pobliskich wzgórz jawią się szczególnie widowiskowo. Dysponując wolnym czasem oraz dobrą kondycją, warto dojść do Ushguli z Mestii w ramach kilkudniowego trekkingu. Więcej zob. s. 196.

© posztos | Depositphotos.com

6 Batumi

Nadmorska stolica Gruzji wabi turystów długą kamienistą plażą, odrestaurowaną starówką oraz bogatym życiem nocnym. Duży port oraz futurystyczne wieżowce podkreślają też jej rolę jako ważnego centrum biznesu. Wieczorem warto skorzystać z kolejki linowej, która pędząc nad dachami miasta, dowozi pasażerów na wzgórze, z którego roztacza się ciekawa panorama czarnomorskiego wybrzeża. Więcej zob. s. 166.

7 Bordzomsko-Charagaulski Park Narodowy

Jeden z lepiej udostępnionych turystycznie rezerwatów Zakaukazia, z najwyższym szczytem przekraczającym 2600 m n.p.m. Liczne szlaki piesze biorą swój początek w okolicy miasta Bordzomi, znanego gruzińskiego uzdrowiska. Przy dobrej pogodzie warto wspiąć się na górę Lomismta, skąd rozciąga się jedyna w swoim rodzaju panorama – od Morza Czarnego aż po szczyt Elbrusu. Więcej zob. s. 218.

Kup książkę

Poleć książkę

8 Skalne miasto Wardzia

Wydrążone w skałach tufowych świątynie i cele mieszkalne górują nad doliną rzeki Kury w południowej Gruzji. Ten wielopoziomowy kompleks liczy sobie prawie 1000 lat i jest wybitnym przykładem inżynierii budowlanej tamtych czasów. Okolica obfituje też w inne historyczne perełki, choćby twierdzę Chertwisi o iście dramatycznej lokalizacji na skalnym wzniesieniu. Więcej zob. s. 208.

9 Trekking przez Tuszetię

Granicząca z Dagestanem i Czeczenią Tuszetia jest krainą nieokiełznaną i trudno dostępną. Dojazd tutaj jest możliwy tylko w miesiącach letnich, a droga prowadząca do Omalo, stolicy regionu, bywa zaliczana do najbardziej niebezpiecznych na świecie. Zaczynając się tu górską trasą prowadzi na zachód w kierunku Chewsuretii i dalej w okolicę Stepancmindy. Można tu spędzić wakacje z dala od cywilizacji. Więcej zob. s. 247.

Kup książkę

Poleć książkę

Kutaisi i okolice

Drugi opisany w przewodniku region obejmuje cztery tradycyjne krainy Gruzji – wysokogórskie Dolną Swanetię i Raczę-Leczchumi, a także Imeretię, której głównym ośrodkiem jest miasto Kutaisi. Wybór ten został podyktowany przede wszystkim względami praktycznymi – w północną część regionu można dostać się właściwie tylko od strony Kutaisi, stanowiącego logistyczne centrum tej części Gruzji. Dojazd od strony Górnej Swanetii jest bardzo utrudniony: droga z Mestii do Lentechi w Dolnej Swanetii jest na znacznej długości gruntowym górskim traktem dostępnym tylko dla samochodów terenowych, nieprzejezdnym przez kilka miesięcy w roku.

Imeretia to część legendarnej Kolchidy, skąd Jazon wraz z Argonautami wykradał złote runo. Stolicą Kolchidy była Aia, czyli dzisiejsze Kutaisi, a ówczesna rzeka Fazisi to obecna Rioni. Chociaż samo złote runo trafiło do Grecji, w Imeretii podróżni znajdą równie cenne i godne uwagi skarby, ze wspinałym monasterem Gelati na czele. Tu też znajduje się nietypowa atrakcja – słynąca z rozklekotanych miejskich kolejek linowych Cziatura.

Dolna Swanetia (ze stolicą w Lentechi), **Racza** (której głównym miastem jest Oni) oraz **Leczchumi** (z ośrodkiem w Cageri) to górskie kaukaskie krainy, rzadko odwiedzane przez turystów. Uparci podróżnicy, którym niestraszne są trudności komunikacyjne i niemal całkowity brak turystycznej infrastruktury, odkryją tu wiele

✚ **Cziatura** (s. 153) – górnicze miasto-relikt, oplecione siecią publicznych kolejek linowych

✚ **Gelati** (s. 149) – monaster założony w 1106 r. przez króla Dawida Budowniczego z doskonale zachowanymi freskami z XII–XVIII w.

✚ **Kutaisi** (s. 140) – starożytne miasto Aia w Kolchidzie z zabytkową katedrą Bagrati z XI w.

✚ **Nikorcminda** (s. 159) – katedra z XI w., jeden z najcenniejszych zabytków w Gruzji

niespodziewanych atrakcji, np. ponadtyśiącletnią katedrę w Nikorcmindzie, ale nie tylko – tutejsze wsie kryją wiele „zapomnianych” kościółków, starych domów i resztek twierdz, których odkrywanie może zamienić się w prawdziwą przygodę. Tu także można – realnie i w przenośni – zagubić się w bezkresnych dzikich górach, w dużej części zalesionych, tu i ówdzie jednak kulminujących wysokimi, odkrytymi masywami. Ich eksplorację możemy polecić jednak tylko doświadczonym, posiadającym duże umiejętności terenoznawcze, „zaprawionym w bojach” i samodzielnym górolazom. Opisany region sąsiaduje od zachodu z Ose-tią Południową – odradzamy zapuszczać się w pobliże jej granicy, czyli na tereny położone na wschód od Szowi, Cedisi i Sacchere.

Kup książkę

Poleć książkę

Imeretia

Imeretia (იმერეთი), leżąca w górnym i środkowym biegu rzeki Rioni, słynie ze swojego wyjątkowego położenia i ogromnej różnorodności przyrodniczej: począwszy od krajobrazów typowych dla strefy podzwrotnikowej wilgotnej, a skończywszy na szczytach o wysokości prawie 3000 m n.p.m. Region może poszczycić się wysokogórkimi łąkami, licznymi uzdrowiskami i ogromną liczbą źródeł mineralnych. Od wschodu graniczy z pasmem Gór Lichskich, od południa z Górami Mescheckimi, na zachodzie granicę stanowi rzeka Ccheniskali, a na północy – Kaukaz. Stolicą Imeretii jest Kutaisi – drugie co do wielkości miasto Gruzji. Nieopodal biegnie linia kolejowa łącząca Batumi z Tbilisi. Dwa spośród wielu zabytków tej krainy – monaster Gelati oraz katedra Bagrati – zostały wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Atrakcją regionu są też wielkie odciski dinozaurów w Rezerwacie Sataplijskim. Grotolazów na pewno zainteresują jaskinie w wapiennych skałach nieopodal Kutaisi.

W skład Imeretii wchodzi następujące regiony administracyjne: miasto Kutaisi, Baghdadi, Zestaponi (słynące z produkcji metali), Terdzola, Samtredia, Sacchere, Tkibuli (ośrodek górniczy), Cziatura (główny ośrodek wydobywania manganu), Ckaltubo, Charagauli i Choni. O regionie stało się głośno w XIX w. za sprawą odkrycia najbogatszych na ziemi złóż manganu. Imeretia od lat jest również centrum rolniczym, słynącym z upraw morw i winorośli.

800 tys. Imeretian posługuje się dialektem gruzińskim i jednocześnie stanowi grupę etniczną o silnej tożsamości kulturowej.

Dzięki dogodnym połączeniom lotniczym oferowanym przez tanie linie Wizz

Air wielu polskich turystów rozpoczyna swoją przygodę z Gruzją właśnie w Imeretii. Stolica regionu, Kutaisi, ma połączenia m.in. z Warszawą i Katowicami. Jako bazę wypadową na zwiedzanie tej części Gruzji najlepiej wybrać właśnie Kutaisi lub oddaloną od niego o ok. 80 km na wschód Cziaturę. Oba miasta posiadają w swojej okolicy sporo atrakcji, choć baza noclegowa tego drugiego jest wyraźnie uboższa.

Kutaisi

ქუთაისი; 🏠 198 tys.

Kutaisi jest drugim co do wielkości miastem Gruzji i centrum administracyjnym regionu Imeretia. Stanowi także ważny ośrodek naukowy, kulturalny i przemysłowy kraju. Oddalone jest od Tbilisi o 221 km na zachód i leży na obu brzegach rzeki Rioni. Jest również dawną, starożytną stolicą Gruzji i jednym z najstarszych miast na świecie. Greckie mity i zapisy historyczne datują jego początki na czasy króla Minosa (XVII–XV w. p.n.e.) – władcy Krety, uważanego przez starożytnych Greków, obok władającego Kolchidą króla Ajetesasa, za „bliskiego bogom”. Kutaisi zostało opisane w mitologii greckiej jako miasto Aia w Kolchidzie, do którego podróżował Jazon i Argonauci po złote runo (przedstawione w herbie miasta).

Miasto założono w miejscu uważanym za najlepsze i najbardziej urodzajne w całym starożytnym państwie. Spotykały się tutaj trzy szlaki handlowe: jeden prowadził do Iberii, drugi na południe, a trzecim Kutaisi połączone było z portami Morza Czarnego zarówno drogą lądową, jak i rzeką Rioni. W VII w. miasto stało się stolicą zachodniej

Kup książkę

Poleć książkę

Gruzji, a w X w. – całego kraju, zjednoczonego przez króla Bagrata III. Król Dawid Budowniczy (gruz. Dawit Aghmaszenebeli), najsłynniejszy władca Gruzji, został tu koronowany w XVI w. W XV w. Kutaisi stało się stolicą królestwa Imeretii (do 1810 r.; po wojnach rosyjsko-tureckich włączone do Rosji), a w końcu XIX w. – centrum ruchów narodowowyzwoleńczych i kulturalnych.

Doskonałe położenie geograficzne miasta dostrzeżono już w zamierzonych czasach i z tego powodu od dawna było ono zamieszkane. Przez wieki rezydowali tu władcy państw obejmujących zachodnie rejony Gruzji. Kutaisi to miasto, którego nie można ominąć, jednocześnie stanowi ono doskonałe miejsce wypadowe do licznych atrakcji okolic.

Historia

Historia miasta zaczyna się w czasach, gdy powstawały wszystkie królestwa kolchidzkie. Odzwierciedleniem jego potęgi jest obecność mitu o Argonautach (powstałego w II tysiącleciu p.n.e.) w starożytnych greckich eposach. W poematach Apoloniusza Rodiusa i innych pisarzy okresu starożytności znaleźć można informację, że stolicą królestwa Kolchidy była Cetaea, czyli właśnie Kutaisi.

Po długich wojnach i zjednoczeniu Gruzji pod koniec X w. miasto stało się polityczno-administracyjnym centrum, a także (do 1122 r.) stolicą kraju. W 1080 r. państwo najechali Turcy i Kutaisi zostało spalone. W tym czasie królem Gruzji został 16-letni Dawit Aghmaszenebeli (Dawid Budowniczy). Umocnił on kraj, wygnał Turków z jego terytoriów i przeniósł stolicę z Kutaisi do Tbilisi. Po okresie ekonomicznej, politycznej i kulturowej potęgi Gruzji, w 1225 r. kraj, a zwłaszcza Tbilisi, ponownie zaczęły nękać najazdy obcych wojsk, skutkiem czego

królowa Rusudan przeniosła swoją siedzibę do Kutaisi. Po raz drugi uczyniła to w 1230 r., gdy stolicę podbili Mongołowie. Rusudan uznała ich dominację we wschodniej Gruzji. W 1259 r. pod przywództwem Dawida, syna Rusudan, rozpoczęło się powstanie przeciwko władzy mongolskiej, a Kutaisi stało się centrum oporu. W XIV w. Giorgi Brkinwale opanował górę Lichi, uwolnił Kutaisi, obalił rządy dwóch królów w tym samym czasie i ponownie zjednoczył Gruzję. Kiedy jednak w 2. poł. XV w. nasiliły się walki pomiędzy wojskami królewskimi a przywódcami księstw, król Gruzji Giorgi VIII został pokonany w pobliżu miasta Czichori (w Imeretii) przez przywódcę dystryktu Kutaisi – Bagrata, który w 1463 r. sam założył koronę.

Od XV stulecia Kutaisi było stolicą królestwa Imeretii. Podział Gruzji na królestwa Kartlii i Imeretii oraz Samcche-Saatabago wykorzystał sułtan osmański, najeżdżając Gruzję od zachodu i południa. Kroniki mówią, że jego wojska spaliły Kutaisi i monaster Gelati w 1510 r. Turkowie osmańscy zostali przegnani z Kutaisi przez króla Imeretii Bagrata III. Miasto jeszcze kilkakrotnie było palone i niszczone w czasie wojen feudalnych w 1637, 1647 i 1651 r. Za każdym razem jednak zdołano je odbudować.

W latach 60. XVII w. podczas wojen feudalnych Turcy po raz kolejny skorzystali z niestabilnej sytuacji i w 1666 r. zajęli zamek w Kutaisi. Dwa lata później królewski namiestnik w Kutaisi Bezan Lortkipanidze zdołał ich pokonać, jednak już w 1669 r. miasto zostało ponownie najechane, a zamek zajęty. Kutaisi po raz kolejny zostało prawie zrównane z ziemią, a najazd zdołało przeżyć jedynie ok. tysiąca mieszkańców. W 1691 r. Turcy zburzyli zamek oraz najcenniejszy zabytek z XI w. – katedrę Bagrati. Był to najtragiczniejszy dzień w historii miasta.

Panowanie Turków osmańskich na sto lat wstrzymało rozwój ekonomiczny, polityczny

i kulturalny Kutaisi. W grudniu 1757 r. Gruzini pod wodzą Salomona, króla Imeretii, pokonali Osmanów w dolinie Chresili, jednak wyzwolenie Kutaisi nadeszło dopiero 13 lat później. Wkrótce miasto ponownie stało się ważnym centrum handlu, w tym okresie w jego krajobrazie zaczęły się też pojawiać zakłady przemysłowe.

W 1810 r. królestwo Imeretii zostało włączone do Rosji, a w 1846 r. Kutaisi stało się centrum prowincji. Od lat 40. XIX w. miasto, w wyniku rosnącego znaczenia handlowego i przemysłowego, znów zaczęło się rozwijać i rozrastać. W 1847 r. w centrum wytyczono bulwar, a cztery lata później wybudowano drugi most na rzece Rioni (obecnie nazywany Białym Mostem). W 1865 r. ogłoszono wyzwolenie chłopów w prowincji Kutaisi. Koniec XIX w. przyniósł również rozwój bankowości i drobnej przedsiębiorczości – w 1878 r. rejestr działających w mieście małych przedsiębiorstw handlowych i przemysłowych obejmował 764 wpisy. Wszystkie te firmy znajdowały się w prywatnych rękach. Okres prosperity gospodarczej zaowocował przyrostem ludności – w 1897 r. Kutaisi liczył 32,5 tys. mieszkańców.

Znaczny wpływ na życie miasta miały rewolucje w Rosji z lat 1905–07 oraz z 1917 r. W lutym 1921 r. Armia Czerwona wkroczyła na terytorium Gruzji i zajęła Tbilisi. Władze Republiki Gruzji uciekły do Kutaisi, miasto to jednak również zostało zajęte przez Armię Czerwoną 10 marca 1921 r., co oznaczało kres niepodległości kraju. Dekret z 14 marca 1921 r. połączył wszystkie banki Kutaisi w jeden bank publiczny, kontrolujący wszystkie operacje finansowe. Jednak zarówno władze miejskie, jak i sowieccy zarządcy wiedzieli, że konieczny jest dalszy rozwój przemysłu. Poskutkowało to m.in. otwarciem państwowej fabryki odzieży. W 1929 r. na podstawie rozporządzenia Komitetu Centralnego oraz Rady

Ludowego Komisariatu Gruzji do miasta dołączono sąsiadujące gminy, co spowodowało wzrost jego ludności do ponad 45 tys. osób. W tym okresie powstawały nowe fabryki, wybudowano hydroelektrownię na rzece Rioni, wzniesiono wiele nowych budynków oraz zmodernizowano liczne ulice. W 1934 r. miasto uzyskało połączenie lotnicze z Tbilisi, Batumi i Suchumi. W sierpniu tego samego roku ruszyła komunikacja autobusowa. W czasie II wojny światowej fabryki Kutaisi przestawiły się na produkcję elementów samolotów, czołgów, moździerzy oraz innego wyposażenia wojskowego niezbędnego na froncie. Po wojnie miasto kontynuowało rozwój przemysłu, a także szkolnictwa oraz sztuki. Polskim akcentem w historii Kutaisi jest fakt, że w 1885 r. urodził się tutaj Władysław Raczkiewicz, pierwszy prezydent rządu polskiego na uchodźstwie w latach 1939–47.

Kryzys ekonomiczny końca pierwszej dekady XXI w. spowodował, że wielu mieszkańców wyjechało z Kutaisi w poszukiwaniu pracy. Władze Gruzji, chcąc powstrzymać ten proces, inwestują w rozbudowę i poprawę wizerunku miasta (m.in. utworzona została tu ostatnio 6-kilometrowa ścieżka rowerowa, jedna z niewielu w Gruzji), by przyciągnąć potencjalnych inwestorów i stworzyć nowe miejsca pracy. Kutaisi zyskało też dodatkowy prestiż, kiedy decyzją prezydenta Micheila Saakaszwiliego w 2012 r. przeniesiono tutaj z Tbilisi siedzibę gruzińskiego parlamentu. Budynek, wzniesiony w futurystycznym stylu, wyróżnia się na tle postsowieckiej architektury nowego miasta i stanowi atrakcję samą w sobie.

W 2015 r. stolica Imeretii reklamowała się także jako „miasto olimpijskie” w związku ze współorganizacją wydarzeń sportowych związanych z XIII edycją letnich rozgrywek EYOF – Olimpijskiego Festiwalu Młodzieży Europy.

Warto zobaczyć

Centrum oraz większość atrakcji Kutaisi jest usytuowana na wschodnim brzegu rzeki Rioni. Wyjątkami są najważniejszy zabytek – katedra Bagrati, która góruje nad miastem ze wzgórza na brzegu zachodnim, oraz nowy budynek parlamentu.

🏰 Katedra Bagrati

Kutaisi pod rządami króla zjednoczonej Gruzji Bagrata III (978–1014) było kwitnącym miastem. Władca ten ufundował kościół, który nazywany jest od jego imienia **katedrą Bagrati**, choć jego właściwa nazwa to **katedra Wniebowzięcia NMP**. Świątynia, ze względu na swoje znaczenie historyczne i artystyczne, zajmuje ważne miejsce w sztuce średniowiecznej Gruzji. Była symbolem politycznej potęgi kraju oraz jedności narodowej. Zabytek stoi na szczycie wzgórza Ukimerioni.

Katedra od wieków nie przestaje zachwycać rozmachem, formą i wspaniałymi zdobieniami. Na północno-wschodniej ścianie świątyni znajdują się napisy pamiętające czasy budowy katedry, np. inskrypcja na północnym oknie informuje o wzniesieniu gmachu w 233 r. – oznacza to rok 1003. Cyfry na ścianie katedry są arabskie, co wskazuje, że były tu używane wcześniej niż w Europie. Świątynię zbudowano w systemie krzyżowo-kopułowym, wysunięte na południe i północ ramiona krzyża zakończone są apsydami. Ściany i posadzki pokryte były niegdyś mozaikami. Do naszych czasów zachowały się fragmenty fresków z przedstawieniami Najświętszej Bogurodzicy.

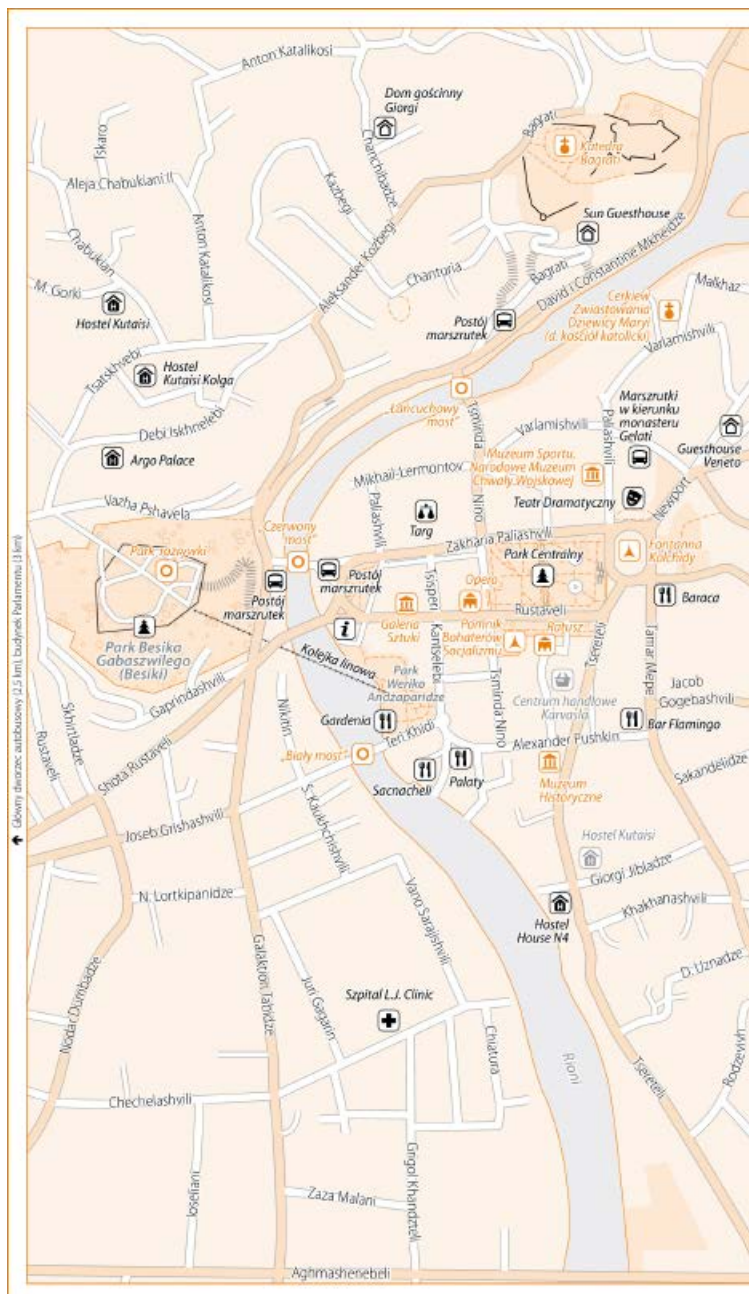
Historia nie była dla katedry łaskawa – pod koniec XVII w. hordy Turków osmańskich zdołały zająć Kutaisi i w 1691 r., podczas zaciętych walk, zrujnowały miasto i wysadziły w powietrze katedrę Bagrati. Z kolei 6 sierpnia 1770 r., podczas bombardowania

Kutaisi przez wojska rosyjskie, rozsypała się kopuła katedralna, zniszczone zostały okna i kolumny. W okolicy świątyni ekspedycje archeologiczne odnalazły wiele różnych pocisków. Podczas wykopalisk odkryto również m.in. fragmenty kościoła z IV w.

Mimo tak brutalnego potraktowania budowli przez dziejowe zawieruchy katedra nadal robi wielkie wrażenie swoimi rozmiarami, monumentalnością i wspaniałością zdobionych ścian. Ze względu na swoje znaczenie historyczne i artystyczne została wpisana na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO jeszcze w 1994 r., czyli w czasie gdy była ruiną. W pełnej krasie można podziwiać ją od września 2012 r., kiedy zakończyły się prace renowacyjne. Odbudowa została przeprowadzona wbrew zaleceniom UNESCO, przez co zabytek trafił na Listę Dziedzictwa Zagrożonego, z której nie został zdjęty do dziś. Organizacja szczególnie naciskała na ograniczenie użycia nowoczesnych elementów w zachodnim skrzydle świątyni oraz sprzeciwiała się samowolnej konstrukcji dachu oraz kopuły, które w ostatecznym rozrachunku mogły okazać się zbyt ciężkie, szkodząc tym samym zabytkowym fundamentom. Nie przeszkodziło to jednak włoskiemu architektowi Andrei Bruno w zdobyciu wielu nagród za przeprowadzone prace renowacyjne. Odbudowa katedry Bagrati miała również wymiar polityczny i zaznaczyła udział ówczesnego prezydenta Saakaszwilego w przywracaniu ponownego blasku skarbow narodowego dziedzictwa Gruzji.

Wielka Synagoga i dzielnica żydowska

Na terenie dawnej **dzielnicy żydowskiej** (wzdłuż ul. Gaponowa) znajduje się powstała w 1885 r. **Wielka Synagoga** (pod numerem 12), druga co do wielkości w kraju (największa znajduje się w Tbilisi). Kutaisi było

dawniej miejscem zamieszkania jednej z największych społeczności żydowskich w Gruzji. Większość z ok. tysiąca tutejszych rodzin w ciągu ostatnich kilkunastu lat wyemigrowała jednak do Izraela. Boris Gaponow, którego imieniem nazwano główną ulicę dzielnicy, był żydowskim pisarzem, słynącym przede wszystkim z tłumaczenia na język hebrajski tekstów gruzińskich. Przed Wielką Synagogą znajduje się jego pomnik.

Spacerując dalej wzdłuż ulicy Gaponowa, natrafimy także na mniejszą **synagogę** (pod numerem 49), która znajduje się jednak w kiepskim stanie technicznym. Górąca nad dzielnicą żydowską świątynia to **monaster Mcwane Kwawila**. Obok niego znajduje się cmentarz, na którym pochowano słynne gruzińskie osobistości, m.in. kompozytora i twórcę pierwszej gruzińskiej opery – Melitona Balančiwadze.

Wokół placu Aghmaszenebelego

Ścisłe centrum Kutaisi znajduje się wokół sporych rozmiarów placu, na którego środku zainstalowano w 2011 r. ciekawą **fontannę**. Zdobią ją repliki rzeźb z okresu Kolchidy, znalezionych podczas prac archeologicznych w regionie, m.in. w Wani. W północnej części placu mieści się **Teatr Dramatyczny** (@ www.meskhisvilitheatre.ge), a w budynku po jego lewej stronie znajdują się dwa niewielkie obiekty muzealne – **Muzeum Sportu** oraz pompatycznie nazwane **Narodowe Muzeum Chwały Wojskowej**. Kontynuując spacer na północ wzdłuż ulicy Warlamiszwili, trafimy do **kościółka Zwiastowania Dziewicy Maryi**, którego sylwetka jest doskonale widoczna ze wzgórza z katedrą Bagrati. Choć z zewnątrz świątynia ma cechy kościoła katolickiego (taką też pełniła dawniej funkcję), wewnątrz z prawosławnymi ikonami poświadcza, że dziś jest to cerkiew.

Na zachód od placu Aghmaszenebelego, w kierunku rzeki, rozciąga się **park Centralny**, ulubione miejsce pogawędek lokalnej starszyny. Za parkiem stoi budynek **opery**, a w uliczkach znajdujących się tuż przy nim zlokalizowane jest **miejskie targowisko**, na którym handluje się wszystkim – od świętych ikon po regionalne odmiany sera.

Warto też odwiedzić **Galerię Sztuki Dawida Kakabadzego** (ul. Rustawelis 8; @ <http://georgianmuseums.ge>; ☎ pn.–pt. 10.00–18.00; wstęp 1 GEL). Otwartemu w 1967 r. obiektowi patronuje postać słynnego gruzińskiego artysty, który był też wykładowcą Akademii Sztuk Pięknych w Tbilisi. Można tu zobaczyć kolekcję XIX- i XX-wiecznych gruzińskich artystów, m.in. malarzy, rysowników i rzeźbiarzy. Regularnie odbywają się też wystawy czasowe promujące współczesne formy sztuki.

Muzeum Historyczne i ulica Puszkina

W nazwanym od imienia Niko Berdzeniszwilego **Muzeum Historycznym** (skrzyżowanie ulic Puszkinis i Ceretelis; @ www.georgianmuseums.ge; ☎ codz. 9.00–18.00; wstęp 3 GEL) zgromadzono ponad 150 tys. eksponatów z okresu od IX w. p.n.e. do późnego średniowiecza. Szczególne warte uwagi są dzieła sztuki złotniczej, m.in. krzyże i statuy pochodzące z gruzińskich świętyń. Do cennych przedmiotów zaliczane są też manuskrypty datowane na XIV–XVIII w. Budynek, w którym znajduje się muzeum, był dawniej siedzibą Gruzjińskiego Banku Narodowego.

Spacerując dalej ulicą Puszkina, podziwiać można efekt intensywnych prac renowacyjnych, jakie odbywają się w Kutaisi od 2007 r. Niemal wszystkie tutejsze budynki zostały ładnie odrestaurowane, a niektóre wybudowano od podstaw z uwzględnieniem dawnych planów architektonicznych. Na końcu ulicy znajduje się **park im. Weriko**

Andżaparidze, nazwany tak od nazwiska gruzińskiej aktorki urodzonej w Kutaisi. Swoją stację początkową ma tutaj **kolejka linowa** (cena za przejazd 3 GEL), która prowadzi na znajdujące się na drugim brzegu rzeki wzgórze z **parkiem Besiki** i niewielkim wesołym miasteczkiem. Można się stąd przespacerować wzdłuż jednej z ulic na wzgórzach w kierunku katedry Bagrati.

Parlament

Otwarty w 2012 r. budynek **Parlamentu** (ul. Irakiego Abaszydzego, dojazd z centrum autobusem lub marszrutką nr 100; @ www.newparliamentgeorgia.com) zainteresuje

Z ZSRR na listy przebojów

We wrześniu 1984 r. w Kutaisi na świat przyszła Ketewan Melua, znana słuchaczom przede wszystkim z radiowego hitu *Nine Million Bicycles*. Występująca pod scenicznym imieniem Katie piosenkarka mieszkała z rodzicami w różnych miastach Gruzji (m.in. w Tbilisi i Batumi) do dziewiątego roku życia, kiedy to do wyprawki zmusiła rodzinę sytuacja polityczna związana z wojną domową. Po zamieszkaniu w Irlandii, a następnie w Wielkiej Brytanii Melua otrzymała brytyjskie obywatelstwo, stając się tym samym posiadaczką trzech paszportów – dawnego radzieckiego, gruzińskiego i brytyjskiego. Choć ojciec późniejszej artystki wykonywał prestiżowy zawód lekarza, Katie wielokrotnie podkreślała, że luksusy sławy nijak mają się do jej statusu materialnego z dzieciństwa. Piosenkarka wiele razy występowała w swoim rodzinnym kraju, a bilety na jej koncerty zawsze rozchodzą się w szybkim tempie. W 2015 r., tuż po wielkiej powodzi, która dotknęła Tbilisi (zob. ramka *Hipopotam na wolności*, s. 95), urządziła w Londynie koncert charytatywny, z którego dochody przeznaczone zostały na usuwanie skutków katastrofy. W 2013 r. wydała płytę zatytułowaną swoim oryginalnym imieniem – *Ketewan*.

Kup książkę

Poleć książkę

amatorów architektury współczesnej. Ma on kształt wielkiej szklanej kopuły z podstawą o wymiarach 100 x 150 m. Dawniej znajdowało się tutaj miejsce pamięci poświęcone ofiarom II wojny światowej, ozdobione prawie 50-metrową statuą, którą wysadzono przed rozpoczęciem prac budowlanych. Operacja ta została wykonana nieudolnie i pozbawiła życia dwie osoby. Koszt nowej budowy przekroczył 80 mln USD, co przysporzyło jej wielu przeciwników. Spora liczba Gruzinów uważa, że przeniesienie Parlamentu przy jednoczesnym pozostawieniu w Tbilisi innych ośrodków rządowych było nieuzasadnione.

Informacja turystyczna

Centrum informacji turystycznej, ul. Rustawelis 9; ☎ +995 431241103; 🌐 www.visitkutaisi.com (także w języku polskim); 🕒 codz. 9.00–19.00. Bardzo pomocna placówka z obsługą władającą językiem angielskim. Jej niewielki oddział znajduje się również na lotnisku w Kutaisi. Można tu także pytać o wynajęcie samochodu (od 100 GEL za dzień).

Dojazd

Autobusy i marszrutki. Kutaisi ma dobre połączenia z wieloma gruzińskimi miastami. Główny **dworzec autobusowy** znajduje się przy ul. Czawczawadze-go 67 (ok. 4 km na południowy zachód od centrum, obok dworca kolejowego Kutaisi II). Z centrum można tu dotrzeć autobusem miejskim lub marszrutkami nr 1 i 34, które zatrzymują się m.in. przy miejskim targowisku. Z głównego dworca odjeżdżają autobusy i marszrutki m.in. do Tbilisi (cena przejazdu od 10 GEL), Zugdidi (od 7 GEL), Batumi (od 10 GEL), Poti (od 7 GEL), Achalciche (od 8 GEL), Bordżomi (od 6 GEL), Gori (od 8 GEL), Mestii (25 GEL; zwykle tylko jedno połączenie dziennie ok. 9.00) czy Lentechi (od 7 GEL; dla śmiółków chcących przedostać się alternatywną drogą do Mestii). Marszrutki kursujące na trasach regionalnych mają swoje postoje w różnych punktach miasta, najważniejsze są te w okolicy miejskiego targowiska (po obu stronach rzeki) oraz za budynkiem Teatru Dramatycznego, skąd dotrzeć można do monasteru Gelati. Z postoju przy tzw. moście łańcuchowym (przy wzgórzu z katedrą

Bagrati) odjeżdżają pojazdy w kierunku Ambrolauri (od 6 GEL). W trakcie aktualizacji niniejszego przewodnika (lato 2017) trasa ta nie była obsługiwana z głównego dworca autobusowego.

Pociągi. Miasto posiada dwie główne stacje kolejowe: **Kutaisi I i Kutaisi II**. Z dworca Kutaisi I (południowa część ulicy Tamar Mepe, 1300 m od placu z fontanną Kolchidy), który znajduje się na południowy wschód od centrum, można wyruszyć do Tbilisi i Batumi (cena na obie trasy od 5 GEL w najtańszej klasie siedzącej).

Samoloty. Międzynarodowe **Lotnisko im. Dawida Budowniczego** oddalone jest o ok. 25 km na południowy zachód od centrum miasta. Do Kutaisi można z lotniska dojechać taksówką bądź marszrutką – bilety sprzedawane są na lotniskowym stanowisku przewoźnika **Georgian Bus** (📞 www.georgianbus.com). Choć jego nazwa sugeruje przewóz autobusem, w rzeczywistości często transport wykonują taksówkarze po zapelnieniu się samochodu pasażerami. Przejazd kosztuje 5 GEL i w tej cenie kierowcy dowożą klientów pod wskazany adres. Nieco taniej można złapać marszrutki bezpośrednio z głównej drogi (100 m od hali lotniska). Te odjeżdżają jednak do głównego dworca autobusowego i aby dostać się do centrum, należy przesiąść się na miejski autobus nr 1. Korzystając z oferty Georgian Bus, z lotniska można też dojechać bezpośrednio do Tbilisi (cena od 20 GEL), Batumi (od 15 GEL), Mestii (od 40 GEL), Gori (od 18 GEL), a nawet Kazbegi (od 55 GEL). Rozkłady jazdy są zwykle zsynchronizowane z godzinami przylotów. Jeśli podróżujemy grupą, warto spróbować negocjować cenę z kierowcami oczekującymi na turystów przed terminalem. Najtańszą opcją długodystansowej podróży będzie jednak zwykle dojazd na dworzec autobusowy w Kutaisi i przesiadka na zwykły autobus lub marszrutkę. Na lotnisku można też **wypożyczyć samochód** (np. **Naniko**, ☎ +995 32 2141133, 🌐 www.naniko.com; **Geo Rent Car**, ☎ +995 32 2930099, 🌐 www.georentcar.ge), wymienić pieniądze po dość rozsądnych kursach (niestety nie złotówki, tylko dolary, euro, ruble i brytyjskie funty) lub skorzystać z bankomatu. Funkcjonuje również punkt informacji turystycznej. Planowane jest otwarcie połączenia kolejowego między lotniskiem a centrum Kutaisi oraz największymi gruzińskimi miastami.

Noclegi

Infrastruktura turystyczna w Kutaisi prężnie się rozwija, miejsc noclegowych, o zróżnicowanym standardzie i cenach, jest pod dostatkiem. Duże skupisko hoteli i kwater prywatnych znajduje się na lewym brzegu rzeki, przy ulicy Debi Iszchnelebis i w jej okolicach. Większość z nich położona jest na wzgórzu, więc dodatkowym atutem będą atrakcyjne widoki.

➤ **Argo Palace**, ul. Debi Iszchnelebis 16; ☎ +995 599 779797; 🌐 www.argopalace.wordpress.com; dwójki od 70 GEL za sam nocleg, z pełnym wyżywieniem 100 GEL. Czyste pokoje z łazienkami, duży taras z widokiem na miasto.

➤ **Dom gościnny Giorgi**, ul. Czanczibadzis 14; ☎ +995 595 591511; rezerwacja przez stronę 🌐 www.booking.com; dwójki od 50 GEL. Na wzgórzu, w pobliżu katedry Bagrati; łazienki na korytarzu.

➤ **Guesthouse Veneto**, ul. Newport 8; ☎ +995 557 055015; rezerwacja przez stronę 🌐 www.booking.com; dwójki od 50 GEL. Zupełnie nowy obiekt o świetnej relacji jakości do ceny. Lokalizacja przy dzielnicy żydowskiej.

➤ **Hostel Bavaria**, ul. Tbilisi 108; ☎ +995 431 254984; rezerwacja przez stronę 🌐 www.booking.com; miejsce w dormitorium od 15 GEL, dwójki od 40 GEL. Niedrogi i znakomity gościniec prowadzony przez gruzińską rodzinę. Na miejscu ogród i kuchnia do użytku gości.

➤ **Hostel House N4**, ul. Cereteli 4; ☎ +995 591 922239; rezerwacja przez stronę 🌐 www.booking.com; dwójki od 30 GEL. Kameralny hostel w centrum miasta, gospodarz wita gości winem domowej roboty.

➤ **Hostel Kutaisi Kolga**, ul. Cacchwebi 12 (800 m od centrum, 600 m od katedry Bagrati; GPS: 42.274068, 42.695703); ☎ +995 557 511511 (Nina, jęz. pol., ros.), ☎ +995 579 531010 (Beka, jęz. pol., ang.), ☎ +995 555 000473 (Dawid, jęz. ros., ang.); 🌐 www.hostelkolga.com. Hostel bardzo popularny wśród turystów z Polski. W ofercie wszystkie typowe udogodnienia: dobrze wyposażona kuchnia, Wi-Fi, stanowisko komputerowe z drukarką, basen, miejsce do grilla, w pokojach klimatyzacja/ogrzewanie, depozyt bagażu, transport do i z lotniska, możliwość wypożyczenia map, a także np.... suszarki do włosów. Miła i pomocna

Festiwale w Kutaisi

- 2 maja, **Kutaisoba**. Święto miasta, podczas którego mieszkańcy Kutaisi przebrani w tradycyjne stroje bawią się na ulicach.
- 18 maja, **Święto Stroju Narodowego**. Najlepsza okazja do poznania różnorodności tradycyjnych gruzińskich strojów.
- 23 października, **Terdzoloba**. Festiwal wina w miasteczku Terdzola.

obsługa. Nocleg w pokoju prywatnym z łazienką 25 GEL/os., łóżko w dormitorium 20 GEL/os., miejsce w zadaszonym bungalowie 15 GEL/os.

➤ **Hostel Kutaisi**, ul. Gorkis 15 i 18 oraz ul. Chabukianis 13; ☎ +995 593 548507; 🌐 www.hostelkutaisi.wordpress.com (strona po polsku); od 20 GEL od osoby we wszystkich rodzajach pokoi. Właściciel mówi po polsku i organizuje wyprawy w teren dla aktywnych, m.in. jazdę konną i rafting. Hostel ma trzy lokalizacje.

➤ **Sun Guesthouse**, ul. Bagrati 2; ☎ +995 595 237236; rezerwacja przez stronę 🌐 www.booking.com; dwójki od 40 GEL. Obiekt noclegowy ze świetnym widokiem na Kutaisi. Gospodarze oferują wycieczki po okolicy.

Wyżywienie

Hotele i kwatery prywatne mają zazwyczaj w swojej ofercie także wyżywienie. Parę niedrogich barów znajdziemy przy ulicy Tamar Mepe. Kawiarni należy szukać przy ulicy Puszkina oraz na głównym placu Aghmaszenebelego. Piekarnie z gruzińskimi przekąskami rozrzucone są po całym centrum, zwłaszcza w pobliżu targowiska. W okolicy tzw. białego mostu przez rzekę Rioni znajduje się kilka lokalnych piwiarni, które do życia budzą się wieczorami.

➤ **Baraqa**, początek ul. Tamar Mepe, przy placu Aghmaszenebelego; ceny od 6 GEL. Bardzo dobra opcja dla miłośników, w ofercie m.in. smaczne szaszłyki.

➤ **Palaty**, ul. Puszkina 1; fb: palatypalaty; ceny od 10 GEL. Nastrojowy lokal, kuchnia mieszana. Jedno z niewielu miejsc w mieście, gdzie można się napić prawdziwej kawy. W wybrane wieczory muzyka na żywo.

➤ **Sacnacheli**, ul. Puszkina 8. Tradycyjna gruzińska winiarnia z ogromnym wyborem win.

Informator

- W razie problemów ze zdrowiem warto znać adres jednego z miejscowych **szpitali**: dobrą reputacją cieszy się centralnie zlokalizowany **L.J. Clinic**, ul. Czechalaswilis 6a; ☎ +995 431 243934; 🌐 www.ljclinic.ge.
- Wypożyczalnia rowerów znajduje się przy ulicy Aghmaszenebelego 105 (🕒 codz. 10.00–20.00; 30 GEL/dzień).
- W okolicach Kutaisi możliwy jest rafting (nie tylko po rzece Rioni). Spływy organizuje Toma Pruidze, właściciel **Rafting Clubu**, ☎ + 995 595 411547, 📧 raftinginkutaisi@gmail.com; <https://www.facebook.com/raftinginkutaisi>.

Okolice

Monaster Gelati

Zlokalizowany 11 km na północny wschód od Kutaisi, w malowniczym wąwozie rzeki Chalcitela, 📍 **monaster Gelati** (გელათი) w XII–XIII w. był jednym z największych centrów religijnych, naukowych i filozoficznych Gruzji. Założony został w 1106 r., na początku złotego wieku w historii kraju. Fundatorem klasztoru i tutejszej akademii był król Dawid IV Budowniczy. W skład kompleksu wchodzi **cerkiew św. Grzegorza** (mijana jako pierwsza zaraz po wejściu na teren monasteru) z trzema apsydami zwróconymi w stronę zwiedzającego. Świątynię wzniesiono w XIII w., jej wygląd oraz dekoracje nawiązują do tradycji epoki. Uwagę zwraca oryginalne rozwiązanie zastosowane w konstrukcji filarów podtrzymujących strop – są one okrągłymi kolumnami, których podstawy ozdobione zostały dwoma rzędami festonów. W kościele znajduje się również tróprześłowa bariera oddzielająca ołtarz od pozostałej przestrzeni świątyni. Inskrypcja umieszczona na zachodnim łuku mówi, że mury cerkwi św. Grzegorza ozdobił w XVII w. Eudemon Czchetidze, katolikos zachodniej Gruzji.

Po przeciwległej stronie od wejścia do monasteru wznoszą się mury **Akademii**,

nazywanej przez jej współczesnych „drugim Atos” i „Nową Helladą”. Znanych jest wiele przypadków, kiedy uczeni z Gelati wyjeżdżali kontynuować swe studia w innych centrach naukowych w Gruzji i poza jej granicami – w Palestynie czy na górze Atos. Gruzińska kultura i edukacja XII w. są nierozdzielnie związane z działalnością króla Dawida IV Budowniczego. Królowi Dawidowi udało się zebrać w Gelati gruzińskich i zagranicznych wykładowców, słynnych zarówno ze swoich umiejętności, jak i zasad moralnych. Najbardziej znanymi badaczami gelackiej Akademii byli Ioanes Petrici i Arsen Ikalteli. Powstało tu i przetłumaczonych zostało wiele dzieł literackich, filozoficznych oraz historycznych. Wykładano takie przedmioty, jak arytmetyka, geometria, gramatyka, retoryka, astronomia i muzyka. Uczono tu nawet rzadkiej sztuki rycia w złocie. Akademia Gelati funkcjonowała jeszcze w pierwszym dwudziestolecu XVI w.

Pomieszczenia mieszkalne oraz pozostałe budowle świeckie monasteru umieszczone były wzdłuż zewnętrznych ścian kompleksu. Wśród nich, w południowej części muru, znajduje się dwukondygnacyjna budowla – **dawna brama**, gdzie pochowany jest król Dawid Budowniczy. Według legendy nagrobek jest tej samej wysokości co zmarły król. Życzeniem władcy było również, by pogrzebano go w takim miejscu, aby wierni zmierzający do monasteru mogli stąpać po jego grobie...

Największy obiekt monasteru Gelati to XII-wieczna **katedra Najświętszej Marii Panny**. Jej budowa rozpoczęła się wraz ze wznoszeniem całego kompleksu. Elewacje świątyni zdobione są lekkimi ściennymi łukami. Katedra, pomimo swojej wysokości i obszerności, jest znakomicie doświetlona dużymi oknami w ścianach i tamburze. Po wejściu do cerkwi uwagę zwiedzających przyciąga wspaniała mozaika zdobiąca

Spis treści

NIEZBĘDNIK TURYSTY	2
ZOBACZ KONIECZNIE	4
ZAPLANUJ PODRÓŻ	9
Trasa 1. Gruzja na skróty	9
Trasa 2. Górskie manewry	11
Trasa 3. Wzdłuż winnych szlaków	13
Trasa 4. Zachodnie bezdroża	15
Jeśli interesują nas	17
WYDARZENIA KULTURALNE	19
10 ZASAD ODPOWIEDZIALNEGO PODRÓŻOWANIA	22
INFORMACJE PRAKTYCZNE	23
Przed wyjazdem	23
Wybór czasu podróży	23
Formalności wizowo-paszportowe	23
Ubezpieczenie	24
Zabezpieczenia medyczne	24
Pieniądze	26
Źródła informacji o kraju	26
Co zabrać?	29
Przejazd	30
Podróż samolotem	30
Podróż drogą lądową	31
Promem przez Morze Czarne	33
Na miejscu	33
Poruszanie się po kraju	33
Noclegi	35
Wyżywienie	35
Informacje A-Z	36
KRAJ W PIGUŁCE	48
INFORMACJE KRAJOZNAWCZE	49
Charakterystyka geograficzno-przyrodnicza	49
Historia	51
Ustrój i gospodarka	59
Ludność	60
Język	60

Religia	61
Obyczaje	62
Kultura i sztuka	65
Kuchnia	67

ZWIEDZANIE GRUZJI

REGION STOŁECZNY

Tbilisi	76
Stare miasto	78
Aleja Szoty Rustawelego	87
Lewy brzeg Kury	92
Dzielnica Awlabari	93
Wake	95
Mtacinda	98

MCCHETA-MTIANETIA

Mccheta	105
Gruzińska Droga Wojenna	113
Kazbegi (Stepancinda)	115

CHEWSURETIA

WEWNĘTRZNA KARTLIA

Gori	127
Cerkiew Goridżwari	133
Uplisciche	134
Ateni Sioni	135
Świątynie Urbnisi i Ruisi	136
Surami	137

KUTAISI I OKOLICE

IMERETIA

Kutaisi	140
Monaster Gelati	149
Monaster Mocameta	150
Rezerwat Sataplijski i Jaskinia Prometeusza	151
Kaniony Okace, Martwili i Balda	151
Wodospady Chani	153

Cziatura

RACZA-LECZCHUMI I DOLNA SWANETIA

Ambrolauri	157
Oni	160

Kup książkę

Poleć książkę

Lentechi	162	GRUZJA WSCHODNIA.....	227
GRUZJA ZACHODNIA.....	165	Dawid Garedża	228
ADŻARIA.....	166	Signagi	230
Batumi	166	Monaster Bodbe	233
Między Cichisdziri a Sarpi	174	Cerkiew Kwelacminda	233
Kobuleti.....	176	Park Narodowy Waszlowani.....	234
Park Narodowy Mtirala.....	177	Telawi.....	235
W stronę Achalciche	178	Monaster Alawerdi.....	239
GURIA	179	Monaster Ikalto.....	240
Ureki.....	179	Monastery Szuamta.....	241
Kolchidzki Park Narodowy	180	Cinandali.....	241
Ozurgeti	181	Udzarma.....	242
MEGRELIA.....	184	Kwareli.....	242
Zugdidi.....	184	Monaster Nekresi.....	244
Anaklia.....	188	Gremi	244
Poti	189	Obszar Chroniony Lagodechi	245
GÓRNA SWANETIA	191	TUSZETIA.....	247
Mestia	192	Trekking z Omalo do Szatili.....	250
Trasy trekkingowe w okolicach Mestii.....	195	ABCHAZJA.....	257
Uszgułi.....	196	Historia Abchazji.....	258
GRUZJA POŁUDNIOWA	199	Aktualna sytuacja polityczna.....	259
SAMCCHE-DŻAWACHETIA	200	Jak się dostać?.....	260
Achalciche	201	Procedura wizowa.....	260
Abastumani.....	204	Podróżowanie po Abchazji	260
Monaster Zarzma.....	205	Abchazowie – kultura i zwyczaje	261
Monaster Sapara	206	Suchumi	262
Twierdza Chertwisi.....	206	Nowy Aton	266
Wardzia.....	208	Gudauta	268
Katedra w Kumurdo	209	Picunda	270
Gruzińska „kraina jezior”	210	Jezioro Rica.....	272
Bordżomi	211	Gagra	273
Bakuriani.....	215	SŁOWNICZEK POLSKO-GRUZIŃSKI	276
Monaster Timotesubani.....	216	AUTORZY PRZEWODNIKA.....	280
Zielony Monaster i twierdza Ackuri	216	UWAGI O PRZEWODNIKU	281
Bordżomsko-Charagaulski Park Narodowy.....	218	SPIS RAMEK.....	284
DOLNA KARTLIA	221	SPIS MAP I PLANÓW MIAST	285
Bolnisi	221	INDEKS.....	286
Katedra Bolnisi Sioni.....	222	LEGENDA	294
Dmanisi	224		
Zachodnia Kwemo Kartli	224		

Spis map i planów miast

Gruzja.....wewnętrzna	Gori.....130–131
strona okładki	Kutaisi i okolice.....138
Trasa 1. Gruzja na skróty.....10	Kutaisi.....144–145
Trasa 2. Górskie manewry.....12	Gruzja zachodnia.....164
Trasa 3. Wzdłuż winnych szlaków.....14	Batumi.....169
Trasa 4. Zachodnie bezdroża.....15	Gruzja południowa.....198
Regiony Gruzji.....73	Achalciche.....203
Region stołeczny.....74	Bordżomi.....213
Tbilisi – centrum.....80–81	Gruzja wschodnia.....226
Tbilisi – stare miasto i okolice.....82–83	Telawi.....237
Tbilisi – komunikacja.....96–97	Abchazja.....256

PROGRAM PARTNERSKI

GRUPY WYDAWNICZEJ HELION

1. ZAREJESTRUJ SIĘ
2. PREZENTUJ KSIĄŻKI
3. ZBIERAJ PROWIZJĘ

Zmień swoją stronę WWW
w działający bankomat!

Dowiedz się więcej i dołącz już dzisiaj!

<http://program-partnerski.helion.pl>

Lubisz podróżować samodzielnie? Chciałbyś poznać historię, kulturę i przyrodnicze atrakcje odwiedzanych krajów, regionów i miast? Seria **Bezdroża Classic** powstała z myślą o Tobie! Ten przewodnik pomoże Ci zaplanować wyjazd, stanie się Twoim wiernym towarzyszem podróży i zapewni pasjonującą lekturę także po powrocie!

W przewodniku:

- » niezbędne informacje praktyczne i krajoznawcze
- » szczegółowe opisy regionów, miejscowości, zabytków i obiektów przyrodniczych
- » kalendarium wydarzeń kulturalnych
- » liczne ciekawostki
- » przydatny słowniczek

21 map i planów

75 ramek z ciekawostkami

4 trasy zwiedzania kraju

zobacz koniecznie

niezbędnik turysty

przejrzysty układ

mapy z oznaczeniem
atrakcji

polonika

 Księgarnia internetowa:
<http://bezdroza.pl>

 Zamówienia telefoniczne:
0 801 339900
 0 601 339900

» <http://bezdroza.pl/promocje>
Przewodniki najchętniej czytane:
» <http://bezdroza.pl/bestsellery>
Zamów informator podróżniczy:
» <http://bezdroza.pl/newsletter>

Helion SA
ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice
tel.: 32 230 98 63
e-mail: bezdroza@bezdroza.pl
<http://bezdroza.pl>

ISBN 978-83-283-4006-0

Cena 39,90 zł